מצוות תפילין

פרשיות התפילין

כל יהודי מצווה להניח כל יום תפילין על ראשו ועל זרועו. אך מה הוא המקור למצוות התפילין? היכן מצוות התפילין מוזכרת בתורה? מה הן הפרשיות הכתובות בתוכה וכיצד הן מסודרות? ויותר מכל, יש להבין מה היא משמעות מצות התפילין? ועל מה יש לנו לחשוב כאשר אנו מניחים את התפילין?

מצוות התפילין כתובה בארבע פרשיות בתורה:

א) בפרשת קדש לי: "וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל־יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְקֹוָק בְּפִיךָ כִּי בְּיָד חֲזָקָה הוֹצִאֲךָ יְקֹוָק מִמִּצְרָיִם" (שמות, בא, יג, ט).

ב) בפרשת והיה כי יביאך: "וְהָיָה לְאוֹת עַל־יָדְךָ וּלְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְקֹוָק מִמִּצְרָיִם" (שמות, בא, יג, טז)

ג) בפרשת שמע: "וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ" (דברים, ואתחנן, ו, ח)

ד) והיה אם שמוע: "וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם" (דברים, עקב, יא, יח)

בפסוקים אלו העוסקים במצוות התפילין לא רשום מה כתוב באותן התפילין, מה גורם ליצירת האות, וכן מה יש בתפילין שהופך אותן לטוטפות? חז"ל למדו שפרשיות אלו, בהן אנו מצטווים על מצוות התפילין, הן הן הפרשיות הכתובות בתפילין:

ת"ר: כיצד סדרן? קדש לי והי' כי יביאך מימין, שמע והי' אם שמוע משמאל. (מנחות, לד, ב)

מגמרא זו עולה לא רק מה הן הפרשיות הכתובות בתוך התפילין אלא איך יש לסדרן בתוך התפילין. על סדר זה של פרשיות התפילין קיימת מחלוקת ידועה בין רש"י לר"ת[1] מה הוא סידורן בתוך גוף התפילין. בגמרא לא נאמר מפורשות מה הוא הסדר, אלא רק איזה פרשיות נמצאות מימין ואיזה פרשיות נמצאות משמאל, אך בתוך כל צד, מה היא הפרשה הנמצאת בקצה, מה היא

1. המחלוקת קדומה יותר ובראשונים מופיעה כמחלוקת בין דברי המכילתא (רש"י) לדברי הירושלמי (ר"ת) (אך הירושלמי אבד ואינו נמצא לפנינו).

הפרשה הפונה החוצה? וממילא איזו פרשה נמצאת באמצע התפילין? רש"י על גמרא זו אומר:

> והקורא קורא כסדרן - כסדר שהן כתובין בתורה מוקדם מוקדם ומאוחר מאוחר הילכך... (רש"י, מנחות, לד, ב)

יש לכתוב את פרשיות התפילין כסדר שהן מופיעות בתורה: קדש, והיה כי יביאך, שמע, והיה אם שמוע. הפרשיות החיצוניות המונחות בצדי התפילין: קדש ו-והיה אם שמוע, ובאמצע והיה כי יביאך ושמע. ר"ת לעומת רש"י טוען לסדר אחר:

> וקשה לר"ת דאמאי פלגינהו שקורא שתיהן הראשונות מימין וכל האחרונות משמאל היה לו לומר ראשונה מימין וכל אחרות משמאל או איפכא דג' ראשונות מימין ורביעית משמאל כמו גבי נר מערבי דפרק שתי הלחם (לקמן דף צח:) דיליף דנרות של מנורה מזרח ומערב מונחים מדכתיב בנר מערבי לפני ה' מכלל דכולהו לאו לפני ה' ולא אמרינן חצי הנרות לפני ה' וחצי האחר לאו לפני ה' (תוספות, מנחות, לד, ב)

מדוע הגמרא חילקה את הפרשיות לשתיים שבימין ושתים שבשמאל? אם האמת כדברי רש"י, היה לגמרא לכתוב את הפרשה הראשונה המתחילה בצד ימין והשאר הבאות אחריה משמאל לה, או בכיוון אחר, היה לגמרא לכתוב בצורה הפוכה שיש ג' ימניות לפרשה רביעית, שהיא שמאלית להן. ואם כן, על פי הסבר רש"י לשון הגמרא מעלה תמיהה, מדוע כך התנסחה הגמרא? לפיכך, מפרש ר"ת את סדר הפרשיות בצורה אחרת:

> ומפרש ר"ת קדש והיה כי יביאך מימין של קורא ומשמאל של קורא הוי שמע מבחוץ ואחריה והיה אם שמוע מבפנים.. (תוספות, שם)

אין פרשיות התפילין כתובות כסדר שהן מופיעות בתורה, אלא קדש מתחילה מימין ולאחריה פרשת והיה אם שמוע. ושתי הפרשיות האחרות מתחילות מצד שמאל - שמע הראשונה היא החיצונה בצד שמאל ובאמצע מופיעה פרשת והיה אם שמוע. על פי דבריו של ר"ת, לכן כתבה הגמרא שתי פרשיות יחד מימין ושתי פרשיות כתובות שהן משמאל, יש שתי התחלות חדשות בתוך אותן התפילין, שני כיוונים שונים, אולי נפרדים זה מזה.

מקום נוסף בו מובאת מחלוקת זו בין ראשונים מרכזיים קיימת אצל הרמב"ם והראב"ד:

> כיצד סדור הפרשיות בתפלה של ראש מכנים פרשה אחרונה שהיא והיה אם שמע בבית ראשון שהוא על **ימין המניח**, ושמע סמוכה לה, והיה כי יבאך בבית שלישי סמוכה לשמע, וקדש לי בבית רביעי שהוא לשמאל המניח תפילין.. (רמב"ם, תפילין מזוזה וספר תורה, ג, ה)

שיטת הרמב"ם היא כשיטת רש"י - קדש מימין, ולאחריה והיה כי יביאך, שמע, והיה אם שמוע. ואילו הראב"ד חולק על הרמב"ם וסובר כשיטת ר"ת, ואלו הם דבריו:

כיצד סדור הפרשיות כו' עד אם החליף סדור זה פסולות. כתב הראב"ד ז"ל /א"א/ רבינו האי ז"ל אינו אומר כן אלא **הויות באמצע קדש מימין המניח** והיה כי יבאך סמוך לה שמע משמאלו והיה אם שמע סמוך לה באמצע והוא בהיפך לקורא שכנגדו **והקורא קורא כסדרן** על שמע והיה אם שמע נאמר שהוא כסדר הקורא בתורה מימין לשמאל (ראב"ד בהשגותיו על הרמב"ם, שם)

הראב"ד הביא את שיטת רבינו האי גאון, שר"ת עומד בשיטתו. וכך סדר הפרשיות לשיטתם: קדש, והיה כי יביאך, והיה אם שמוע, שמע.

משמעות סדר הפרשיות

מחד גיסא יש לשאול על שיטתו של רש"י, מדוע לומר שסדר הפרשיות הוא כסדר המופיע בתורה? ומאידך גיסא יש לשאול על שיטתו של ר"ת, מדוע יש לשנות את הסדר מכפי שהוא כתוב בתורה? אומר הגרי"ד:

לאמיתו של דבר, כל הפרשיות שבתפילין עוסקות בקבלת עול מלכות שמים. על כן קבע רש"י, שכל ארבע הפרשיות שייכות לסדר אחד. לשיטת רבנו תם נראה להסביר, ששני סדרי הפרשיות מכוונים כלפי שני אופנים שונים של קבלת עול מלכות שמים. לצד קבלת עול מלכות שמים שכל אחד ואחד חייב בה, ישנה קבלת עול מלכות שמים מיוחדת עקב יציאת מצרים... סדר הפרשיות של שמות עוסק בקבלה זו... אך הפרשיות שבספר דברים, שגם עוסקות בקבלת עול מלכות שמים, אינן מזכירות את יציאת מצרים, **אלא את ייחוד ה' וקבלת עול מצוותיו** (הגרי"ד)

שיטת רש"י על פיה סדר הפרשיות הכתובות בתפילין הוא כסדר בו הן כתובות בתורה נראית פשוטה להבנה, כל הארבע פרשיות שייכות לסדר אחד. אך, לשיטת ר"ת מדוע יש לשנות מסדר זה? מבאר הרב סולובייציק, בשיטת ר"ת אין הפרשיות שייכות לסדר אחד, אלא טמונים בהן שני עניינים שונים של קבלת עול מלכות שמים.

לאחר מצוות תפילין המופיעה בפרשיות קדש ו- והיה כי יביאך נאמר - כי.. הוציאך/הוציאנו מארץ מצרים, ואילו בפרשיות שמע ו- והיה אם שמוע לא נזכרה יציאת מצרים. לפיכך, אלו שני עניינים שונים זה מזה, קבלת עול מלכות שמיים מתוך קבלת עול מצוותיו יתברך, וקבלת מלכות שמים הקשורה ליציאת מצרים.

אם כן, רש"י מבין שהתורה "סידרה" את הפרשיות בסדר מכוון, יש משמעות לסדר זה. ואילו לר"ת יש שני סדרים שונים, על כן כל סדר בשיטתו מתחיל מצד אחר, קדש מתחיל צד אחד ושמע מתחיל מהצד השני עניין וסדר שונה. ובשיטתו של ר"ת קיימות שתי משמעויות שונות שבאות לידי ביטוי בתוך התפילין.

למי באות התפילין?

ראינו עד כה, את המחלוקת סביב סדר הפרשיות. אך, יש לשאול על דברי הגמרא אותם ראינו לעיל, כאשר הגמרא אומרת איזו פרשה צריכה להיות בימין ואיזו בשמאל, האם מדובר על ימין של האדם עצמו או ימין של מי שעומד אל מול האדם המניח?

> ת"ר: כיצד סדרן? קדש לי והי' כי יביאך מימין, שמע והי' אם שמוע משמאל. והתניא איפכא! אמר אביי, ל"ק: כאן מימינו של קורא, כאן מימינו של מניח, והקורא קורא כסדרן. (מנחות, לד, ב)

על דברי הברייתא העוסקת בסדר הפרשיות מביא הגמרא ברייתא האומרת הפוך, כלומר, שמע והיה אם שמוע מימין ואילו קדש והיה כי יביאך משמאל. על כן, באה הגמרא ומיישבת בין הברייתות ההפוכות: כל ברייתא מדברת מימין של אדם אחר, ברייתא אחת עוסקת בסדר הפרשיות מצד ימינו של האדם המניח ואז התחלת הסדר היא משמאל לקורא. ואילו הברייתא השניה מדברת מצד ימינו של האדם הקורא את התפילין, דהיינו, האדם הנמצא מול המניח, ועל כן סדר הפרשיות מתחיל משמאלו של המניח. אך, עדיין לא ברור בדברי הגמרא, איזו פרשה למעשה נמצאת מימינו של המניח. מה היא הברייתא המדברת על האדם המניח ומה היא הברייתא המדברת על האדם העומד אל מול המניח?

על גמרא זו אומר רש"י:

> הילכך הא דקתני לעיל קדש והיה כי יביאך מימין מימינו של קורא קאמר דהשתא כשהוא קורא כדרכו מימינו לשמאלו ונמצא קוראן כסדרן והא דתנא איפכא דמשמע קדש והיה כי יביאך משמאל אמניח קאמר דהוא ימין של קורא. (רש"י, מנחות, לד, ב)

הברייתא המדברת על פרשת קדש מימין מדברת מצידו של הקורא, כלומר קדש מונחת לשמאלו של המניח. ואילו הברייתא השניה האומרת שפרשיות קדש והיה כי יביאך הן משמאל מדברת מצדו של המניח. ר"ת מסכים לפירושו של רש"י ואף הוא מבאר שהברייתא הראשונה עוסקת מצד הקורא ואילו הברייתא השניה עוסקת מצידו של המניח:

> ומפרש ר"ת קדש והיה כי יביאך <u>מימין של קורא</u> ומשמאל של קורא הוי שמע מבחוץ ואחריה והיה אם שמוע (תוספות, מנחות, לד, ב)

וכך, גם הרמב"ם המפרש את סדר הפרשיות כשיטת רש"י כותב בדבריו שיש לכותבם לימין הקורא וממילא זהו שמאל המניח. ברם, הראב"ד מפרש הדברים אחרת:

> **והמחבר הזה** שם הברייתא השנויה בגמרא מימין הקורא והברייתא שהביאו בקושיא ואמרו והא תניא איפכא שם אותה לימין המניח והוא תימה שהגמרא הניחה סדר המניח שעושה המצוה **ופירשה סדר הקורא שאין לנו צורך בקריאתו...** (ראב"ד, תפילין מזוזה וספר תורה, שם)

אומר הראב"ד על דברי ר"ת ורבינו האי שפירשו שהברייתא המרכזית אותה הביאה הגמרא בתחילה עוסקת מצידו של הקורא, והברייתא אותה הביאו כקושיה מדברת מצידו של המניח: תימה לומר דבר זה שהגמרא הניחה את הברייתא המרכזית לכאורה העוסקת במניח והביאה את הברייתא המדברת מצד הקורא, ומה אכפת לי מהאדם שעומד אל מול התפילין? איזה צורך יש למניח התפילין באותו קורא?

ממילא יוצא מדברי הראב"ד ביאור הפוך: הברייתא הראשונה אותה הביאה הגמרא מדברת מצידו של המניח ואילו הברייתא השניה מדברת מצידו של קורא. כלומר, קדש כתוב על ימינו של המניח ופרשית שמע הנמצאת בקצה השני היא על שמאלו של המניח.

בסוף דברי התוספות מובאת שיטת השימושא רבא הסובר כרש"י בסידור הפרשיות:

> בשימושא רבא תיקון התפילין משמע כפירוש הקונטרס וז"ל ומשוי פרשתא דקדש מימין בביתא קמא ופרשתא דבסמוך ליה בביתא תניינא והיה כי יביאך ופרשתא דשמע בשלישית ופרשה דוהיה אם שמוע ברביעית, מ"ר. (תוספות, שם)

התוספות מבאר שדעת השימושא רבא נראית כדעת רש"י, ועל כן גם הוא סובר שיש לסדר את קדש משמאלו של המניח ומימין לקורא. אולם יש המפרשים (עיטור, בה"ג, רמ"ע מפאנו - להרחיב ולהביא אותם) את השמושא רבא כמסכים עם רש"י בסדר הפרשיות, אך כחולק עליו לגבי סדרן מימין לשמאל, ובכך יוצא שהוא סובר כדברי הראב"ד שיש להתחיל מימינו של המניח.

נראה להבין שמחלוקת זו אינה רק מחלוקת טכנית מהיכן יש לכתוב את פרשיות התפילין, אלא יש כאן מחלוקת מהותית. בשביל מי התפילין באות. האם התפילין באות בשביל המניח עצמו, או שמא בשביל הקורא. ואם נאמר שהתפילין באות בשביל הקורא, עולה שאלתו של הראב"ד: איזה צורך יש לנו בקריאתו? יש לנו לחשוב על המשמעות אשר יכולה לצאת לנו במצוות התפילין בין אם נבין שהתפילין באות בשביל המניח או אם נבין שבאות הן בשביל הקורא.

על גבי דברים אלו, יש להוסיף ולשאול, האם מחלוקתם של הפוסקים היא על כל המצווה, דהיינו, בין בתפילין של יד ובין בתפילין של ראש או שמא נחלקו רק באחד מהם ועל השני מסכימים?

> ומ"ש רבינו בשם הרא"ש לעשות שני זוגות תפילין. כן כתוב בסמ"ג וסמ"ק והתרומה וכתוב עוד בסמ"ג והתרומה שאם אינו יודע לכוין המקום ולהניח שניהם יחד **יניח כדברי האחד של יד ושל ראש** ויסלקם מיד ויניח האחרים על סמך ברכה ראשונה ואף על פי שמפסיק בין של יד לשל יד ברכת תפילין הראש זה טוב יותר מלהניח לגמרי שלא להניח כלל עכ"ל (בית יוסף, אורח חיים, לד)

מביא הב"י את דברי הסמ"ג והתרומה האומרים שאם אין יכול האדם להניח תפילין של ר"ת ושל רש"י יחדיו על ראשו, יניח כדברי האחד ולאחר מכן יוריד את התפילין של היד והראש ויניח זוג

תפילין כדברי השני. ומכך שכדי להניח את התפילין על פי השיטה השנייה צריך להוריד הן את התפילין של יד והן את התפילין של הראש, נראה שבאמת נחלקו הן על תפילין של יד והן על תפילין של ראש.

אמנם, מדברי הסמ"ק עולים דברים אחרים:

> **... ובסדר הנחתן בבתים של ראש נחלקו** אבות העולם כי רש"י ושמוש' רבה וה"ר משה כתבו הנחתן ככתיבתן (ש"ע סי' ל"ד ונהגו העולם כרש"י והר"ם) אבל רב שרירא גאון ורבינו האי גאון ורבי' תם פירשו קדש והיה כי יביאך מימין הקורא וחוזר הקורא ומתחיל בשמאל שמע והיה אם שמוע נמצאו השיני"ן מבחוץ והויות זה אצל זה **ומ"מ בתפילין ש"י לא נחלקו)** (ספר מצוות קטן, קנג)

רק בסדר הנחת הבתים בתפילין של ראש נחלקו, אך לא נחלקו כלל בתפילין של יד.

שיטה הממצעת בין השיטות אפשר שנמצאת בדבריו של המגדל עוז על הרמב"ם:

> ואם אמת כי רבינו תם ז"ל ורבים עמדו בשיטת רבינו האי גאון ז"ל ורבו המחלוקות **עד שהסכימו רבותינו בעל התוס' ז"ל לצאת ידי שניהם כי מקום יש בראש להניח שתי תפילין** וכן בזרוע... ומה שתמה הראב"ד ז"ל כי המניח עיקר מן הרואה י"ל **אדרבה הקורא עיקר כי המניח** מראה לו האות שבו והוא קורא ומתיירא כדכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ואמר ר' אליעזר הגדול **אלו תפילין שבראש אלמא בראייה תליא מילתא.** (מגדל עוז, תפילין מזוזה וספר תורה, ג)

מחד גיסא אומר המגדל עוז, מקום יש בראש להניח שתי תפילין וכן בזרוע, משמע שיש תפילין שונות בין השיטות, בין לתפילין של רא"ש ובין לתפילין של יד, שהרי רק אם יש צורך בשני תפילין ליד, יש צורך להגיד שיש מקום על הזרוע לשני תפילין.

אך מאידך גיסא, כאשר עונה המגדל עז לתמיהת הראב"ד מה צורך יש לנו בקורא הוא אומר: הקורא עיקר, מפני שהמניח מראה לו התפילין והוא קורא ומתיירא - "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" ועל כך אמר ר' אליעזר בגמרא אלו תפילין של ראש.

היה אפשר לטעון שנחלקו באמת רק בתפילין של רא"ש ולא בתפילין של יד משום סיבה "טכנית", יותר "נוח" לכתוב הפרשיות כסדר הזה בראש, שכן, סדר הפרשיות בתפילין של ראש מחולקות לארבעה קלפים שונים. לעומת זאת, בתפילין של יד, הפרשיות נכתבות על אותו הקלף, ועל אף שסדר הפרשיות שונה, עדיין יש לכתוב את הפרשיות על פי סדר כתיבתן בתורה, ואם כן מבחינה "טכנית" הכתיבה בתפילין של יד מסובכת יותר.

ברם, מדברי המגדל עוז עולה שישנו אף הסבר מהותני ולא טכני בלבד. כל המחלוקת בין הראשונים, אם מניחים מימינו של הקורא או של המניח, נסובה סביב תפילין של ראש, שעליהן

נאמר "וראו כל עמי הארץ", ורק בהן יכול להיות שייך הקורא.

על כן, אמנם ישנן שתי מחלוקות: א) מה הוא סדר הפרשיות. כלומר, איזו פרשה באה לצד איזו פרשה. ב) מאיזה צד מתחילים להניח את סדר הפרשיות. אמנם על פי דבריו, נראה לבאר כי רש"י ור"ת נחלקו לגבי סדר הפרשיות, בין בתפילין של יד ובין בתפילין של ראש. אך, לגבי הצד בו מתחילים להניח הפרשיות, נחלקו הראשונים רק לגבי תפילין של ראש, רק שם יש משמעות לסדר ולקורא אותם.

התפילין בפיקרא

כפי שציינו לעיל, ארבע פעמים מופיע הציווי על התפילין במקרא. פעמיים בסוף פרשת בא ופעמיים בספר דברים. תחילה נעיין בציווים כפי שהם מובאים בפרשת בא, בפרשיות קדש ו-והיה כי יביאך.

פרשת קדש (א) וַיְדַבֵּר יְקֹוָק אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: (ב) קַדֶּשׁ־לִי כָל־בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל־רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הִוא: (ג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם זָכוֹר אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיא יְקֹוָק אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ: (ד) הַיּוֹם אַתֶּם יֹצְאִים בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב: (ה) וְהָיָה כִּי־יְבִיאֲךָ יְקֹוָק אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ וְעָבַדְתָּ אֶת־הָעֲבֹדָה הַזֹּאת בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה: (ו) שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצֹּת וביום הַשְּׁבִיעִי חַג לַיקֹוָק: (ז) מַצּוֹת יֵאָכֵל אֵת שִׁבְעַת הַיָּמִים וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל־גְּבֻלֶךָ: (ח) וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְקֹוָק לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם: (ט) וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל־יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְקֹוָק בְּפִיךָ כִּי בְיָד חֲזָקָה הוֹצִאֲךָ יְקֹוָק מִמִּצְרָיִם: (י) וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה: פ (שמות, יג)

והיה כי יביאך (יא) וְהָיָה כִּי־יְבִאֲךָ יְקֹוָק אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ וְלַאֲבֹתֶיךָ וּנְתָנָהּ לָךְ: (יב)וְהַעֲבַרְתָּ כָל־פֶּטֶר־רֶחֶם לַיקֹוָק וְכָל־פֶּטֶר שֶׁגֶר בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ הַזְּכָרִים לַיקֹוָק: (יג) וְכָל־פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ וְכֹל בְּכוֹר אָדָם בְּבָנֶיךָ תִּפְדֶּה: (יד) וְהָיָה כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מַה־זֹּאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְקֹוָק מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: (טו) וַיְהִי כִּי־הִקְשָׁה פַּרְעֹה לְשַׁלְּחֵנוּ וַיַּהַרֹג יְקֹוָק כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר אָדָם וְעַד־בְּכוֹר בְּהֵמָה עַל־כֵּן אֲנִי זֹבֵחַ לַיקֹוָק כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם הַזְּכָרִים וְכָל־בְּכוֹר בָּנַי אֶפְדֶּה: (טז) וְהָיָה לְאוֹת עַל־יָדְכָה וּלְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְקֹוָק מִמִּצְרָיִם: ס (שמות, יג)

פרשיות קדש ו-והיה כי יביאך דומות אחת לשנייה בביטויים רבים אשר מופיעים בהן, אך שונות מעט בתוכנן. פרשת קדש עוסקת בקידוש כל הבכורות ובציווי של אכילת המצות בכל שבעת ימי החג, ואילו פרשת והיה כי יביאך עוסקת בפדיון הבכורות. המשותף לשתי הפרשיות הוא הדבר הסוגר אותן, מצוות התפילין.

קדש לי כל בכור	**והיה כי יביאך**
והיה כי יביאך אל ארץ הכנעני **והחתי והאמרי והחוי והיבוסי**	והיה כי יביאך אל ארץ הכנעני
אשר **נשבע לאבותיך** לתת לך (ארץ זבת חלב ודבש..)	כאשר נשבע **לך** ולאבותיך **ונתנה לך**
והגדת לבנך ביום ההוא	**והיה כי ישאלך** בנך מחר לאמר
בעבור זה עשה ה' **לי בצאתי ממצרים**	בחוזק יד **הוציאנו** ה' ממצרים מבית עבדים
והיה **לך** לאות על ידך **ולזיכרון** בין עיניך	והיה לאות על ידכה **ולטוטפת** בין עיניך
למען תהיה תורת ה' בפיך	----------
כי ביד חזקה **הוצאך** ה' ממצרים	כי בחוזק יד **הוציאנו** ה' ממצרים

כאשר אנו רואים דימיון רב בין פרשיות שונות, אך בתוך אותו הדימיון אנו מזהים הבדלים קטנים, עלינו לתת את הדעת האם ישנה הגדרה היכולה לשזור את כל ההבדלים גם יחד לכדי הגדרה אחת ברורה?

אם נשים לב, נראה שהדגש העיקרי בפרשת קדש, הנקודה המרכזית שלה, היא האדם עצמו, האדם במרכז. וכך נראה מבואר בפסוקים: הארץ מראש הייתה בשביל לתת לך, האדם מעצמו הוא זה שבא ומספר, וכן באמירתו, אומר האדם לבנו: בעבור זה עשה ה **לי**. ונקודה זאת באה לידי ביטוי אף בצורה בה מצוות התפילין מוצגת בסופה של הפרשה, והיה **לך** לאות **ולזיכרון** בין עיניך **למען** תהיה תורת ה' **בפיך..** כי ביד חזקה **הוצאך**, האדם במרכז.

לעומת זאת, בפרשת והיה כי יביאך נאמר בתחילתה: והיה כי יביאך, בדיוק כפי שנאמר בפרשת קדש. אך כאן נאמר שהשבועה עצמה על הארץ הייתה **לך ולאבותיך** יחדיו, ולא כפי שנאמר בפרשית קדש שהשבועה נאמרה רק לאבותיך. ולבסוף, אומרת התורה: **"ונתנה לך"** לא שהשבועה הייתה לתת לך, אלא, השבועה מתקיימת בפועל על ידו של האדם, אותה השבועה שנאמרה לכולם יחדיו. זאת ועוד, בפרשית והיה כי יביאך, לא האב הוא המתחיל בדיבורו עם הבן, אלא, הבן הוא זה שבא ושואל את אביו. על כך עונה לו האב: "**הוציאנו** ה' ממצרים", בלשון של רבים, ולא בלשון יחיד, כפי שראינו בפרשית קדש.

וכך, גם כאשר אנו באים ורואים את מצוות התפילין הסוגרת את הפרשה, אנו רואים ששם נאמר כי.. הוציאנו ה' ממצרים, ברבים. ולא כפי שנאמר במצוות תפילין כפי שהיא מנוסחת בפרשת קדש, "הוצאך ה' ממצרים", ביחיד.

נראה, שעומק ההבדלים בין הפרשיות בצורה העמוקה ביותר מתבטא בהבדלים במצוות

התפילין עצמה. בפרשת קדש נאמר שהתפילין של יד באות **לך** לאות.. ואילו בפרשת והיה כי יביאך נאמר והיה לאות, ללא המילה לך. בנוסף, בפרשת קדש, התפילין באות **לזיכרון** בין עיניך, ואילו בפרשית והיה כי יביאך, התפילין של הראש באות **לטוטפות** בין עיניך.

זאת ועוד, בפרשית קדש, התפילין באות למטרה מסוימת, למען תהיה תורת ה' בפיך, ואילו, מטרה זו כלל לא מוזכרת בפרשת והיה כי יביאך. ולבסוף בפרשת קדש נאמר שה- 'כי' לשמו אנו מניחים את התפילין הוא "ביד חזקה הוצאך ה' ממצרים". ואילו בפרשית והיה כי יביאך נאמר "בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים". ההבדל הבולט הוא הוציאך אל מול הוציאנו, אך בנוסף בפרשית קדש נאמר ביד חזקה מול בחוזק יד שנאמר בפרשת והיה כי יביאך. וכן, בפרשת והיה כי יביאך נאמר "מבית עבדים", דבר שלא נאמר כלל בפרשת קדש.

בפרשת קדש האדם עצמו הוא במרכז, האדם כממשיך הכלל, הכלל יצא ממצרים והאדם צריך לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים. השבועה הייתה לאבות, אך ניתנה בשבילו, האדם הוא התכלית כאן, צריך האדם לראות את עצמו כחלק משרשרת שהוא הנקודה הסופית שלה. לכן, מצות תפילין כפי שמתוארת בפרשת קדש מדברת כולה על תפילין בשביל האדם עצמו, והיה **לך** לאות על ידך. **התפילין של יד באות בשביל האדם עצמו, אות בשביל האדם.** וכן, תפילין של ראש באות לזיכרון, למי נוצר הזיכרון? לאדם עצמו שצריך לזכור,[2] ביד חזקה **הוצאך** ה' ממצרים.

לעומת זאת, בפרשת והיה כי יביאך התפילין אמנם באות על האדם עצמו, אך באות בשביל הכלל, "והיה לאות על ידכה", בשביל הכלל. הלשון ידכה היא לשון משונה, מדוע לא כתוב ידך כמו בפרשת קדש? חז"ל דורשים ולומדים מכאן שיש להניח התפילין על יד שמאל.[3] ואפשר שזאת בדיוק הנקודה, כפי שראינו לעיל לגבי הצד בו יש להניח את התפילין, צד ימין מסמל בשביל מי התפילין מגיעות, אם התפילין מונחות לימין המניח, זאת אומרת, התפילין באות בשביל האדם עצמו, ימין המסמל את כוחו של האדם עצמו. אך, שמאל שהיא ימין למסתכלים על האדם, מסמלת שלא האדם עצמו הוא הנקודה פה.

והדברים מבוארים אף יותר דרך ההשוואה לפרשת קדש, שכן, ב-והיה כי יביאך לא נאמר והיה **לך** אלא רק והיה. בנוסף, על תפילין של ראש נאמר **ולטוטפות** בין עיניך. מה הן טוטפות?

---

2. אולי יש לבאר שאין מדובר פה על זיכרון שלנו, אלא על מידת זיכרון. מה היא מידת הזיכרון? מדת הזכרון היא מידת ההמשך והקיום הקבוע, ומכאן שהבן הבכור הקם תחת אביו מבטא את ענין הזיכרון כמבואר בדברי המהר"ל הנ"ל. אצל קדושת הבכורה שייכת מידת הזכרון, כי יסוד קדושת בכורה הרי היא קדושת הקבוע והקיים, ששייך בו, רצף מהעבר לעתיד דרך ההווה - קדושת הזכרון. מי שחייו חיי זכרון, הוא הנע תמיד ברצף העבר וההוה ומביט לעבר העתיד.

3. תלמוד בבלי מסכת מנחות דף לז עמוד א הנחה דבשמאל מנא ליה? נפקא ליה מהיכא דנפקא ליה לר' נתן. רב אשי אמר: מידכה, כתיב בה"י, כהה. א"ל ר' אבא לרב אשי, ואימא: ידך שבכחו! א"ל: מי כתיב בחי"ת? כתנאי: ידכה בה"י - זו שמאל.

ואמר רבי אבהו (שם) אי זהו טוטפת המקפת מאזן לאזן, והם בעלי הלשון שמדברים בו ויודעים אותו ומהם ראוי לקבלו. (רמב"ן, שמות, בא, יג, טז)

טוטפת כפי שמוזכר בגמרא[4] הוא תכשיט בו היו יוצאות הנשים ונראות לעולם, תכשיט איתו הן יוצאות ונראות לעולם. אם כן, נראה שדבר זה מתחבר יפה עם דברינו, תכשיט איתו יוצאים החוצה, הן התפילין של רא"ש שהן כתכשיט, כלבוש הפונה החוצה, לכלל הרואה אותו.

פירוש נוסף פירשו חז"ל על המילה טוטפות:

רבי עקיבא אומר: אינו צריך, טט בכתפי - שתים, פת באפריקי - שתים. (סנהדרין, ד, ב) [5]

גם כאן אפשר להסביר שדרשת ר' עקיבא מסמלת יותר מכל את הפניה החוצה של התפילין כטוטפות, שההסבר לפרשיות המצויות בתוכה טמון במילה עצמה שמתפרשת על ידי לשונות חיצונים, לעמי הארץ - טט בכתפי ופת באפריקי. ובצורה הברורה ביותר, "וראו כל עמי הארץ ויראו ממך", המילה עצמה של הטוטפות היא עצמה מדברת על היעד, עמי הארץ.

נשאר לנו להסביר מה הוא ההבדל בין חוזק יד ובין יד חזקה. נראה לומר כי הביטוי יד חזקה הוא מעין יד מטאפורית, אין זו ממש ידו של הקב"ה כמובן, אלא יד המסמלת נס, ביד חזקה ובזרוע נטויה, ההוצאה הפיזית ממצרים התרחשה על ידי אותה יד חזקה.

אמנם, היה צורך להוציא את בני ישראל גם מבית עבדים, לא סתם לצאת ממצרים כעוד עם, אלא יציאה שמייחדת אותנו מהמצרים. כל פרשת והיה כי יביאך מדברת על ההבדלה של בכורות ישראל מבכורות מצרים, היציאה מהם, היציאה מבית עבדים. ההתייחדות של ישראל מתרחשת בחוזק יד, הוצאה שהיא בכוח, צריך להוציא את ישראל מהעבדות. לכן, בפרשה זו שייכת דוקא לשון רבים, כל ישראל יחדיו על ידי הוצאה זו התייחדו מהמצרים. כאשר נאמר אנכי ה' אלוקיך נאמר: אשר הוצאתיך מארץ מצרים, מבית עבדים. ההתייחדות לה', לכדי היותנו עם ה', מתרחשת על ידי אותו חוזק יד שמוציא אותנו מבית עבדים. היציאה מבית עבדים היא היציאה הרוחנית, הנפשית, שהיא זאת שבפועל גורמת לנו להיות עם ה'.

אם כן, מצוות התפילין בפרשת קדש באה לאדם עצמו ואילו בפרשית והיה כי יביאך פרשת התפילין באה על האדם עצמו בשביל הרבים. וכאשר אנו מגיעים לפרשיות שמע ו-והיה אם שמוע אנו רואים שילוב בין הדברים. שם לא נאמר רק והיה אלא, **וקשרתם** אותם לאות על ידיכם **והיו** לטוטפות בין עיניכם. הקשירה, מסמלת את החוזק, את החיבור לאדם עצמו, קושרת

---

4. במסכת שבת דף נז עמוד ב נאמר כך: מאי טוטפת? - אמר רב יוסף: חומרתא דקטיפתא. אמר ליה אביי: תהוי כקמיע מומחה ותשתרי! אלא אמר רב יהודה משמיה דאביי: אפוזיינו. תניא נמי הכי: יוצאה אשה בסבכה המוזהבת, ובטוטפת ובסרביטין הקבועין בה. איזו טוטפת ואיזו סרביטין? אמר רבי אבהו: טוטפת - המוקפת לה מאזן לאזן, סרביטין - המגיעין לה עד לחייה. אמר רב הונא: עניות עושין אותן של מיני צבעונין, עשירות עושין אותן של כסף ושל זהב.

5. רש"י סנהדרין, ד, ב: כתפי - שם מקום, כשרוצים לומר שתים, אומר: טט. ואפריקי - נמי מקום וקורין לשתים - פת.

ומחברת את התפילין לאדם. התפילין של היד נקשרות אל האדם עצמו לאות ואילו התפילין של הראש, הן טוטפות הפונות החוצה, והיו. באות הן כאמצעי בשביל העולם בשביל החוץ, כלפי העם, לפרסם את ה' על ידי אותן התפילין.

אלו ואלו דברי אלוקים חיים

כאשר אנו משתמשים במושג אלו ואלו דברי אלוקים חיים על מחלוקות תנאים ואמוראים, למעשה אנו צריכים להגיד בסופו של דבר כמי יש לפסוק, כמי יש לנהוג: אלו ואלו דברי אלוקים חיים והלכה כב"ה. בסוגייתנו, פוסקים רבים מתבטאים ביחס למחלוקת ר"ת ורש"י באומרם: אלו ואלו דברי אלוקים חיים. אם כן, עלינו לברר בסופו של דבר, כמו מי יש לפסוק.

> ועוד שאלתי על סדר פרשיות שבתפלין וכך היתה שאלתי: אנא המלך הגדול הגבור והנורא חכם הרזים מגלה נסתרות מגיד נעלמות שומר הברית והחסד, הגדל נא חסדך עמנו היום וצוה למלאכיך הקדושים להודיעני את אשר נסתפקנו בסדר פרשיות של תפלין. כי יש מהחכמים האומרים הויות באמצע ואם החליף פסולות, ויש מחכמים האומרים הויות כסדרן ואם החליף פסולות ועתה מלך מלכים צוה למלאכיך הקדושים להודיעני הלכה כדברי מי, ודברי מי אתה מחבב. והשיבו: אלו ואלו דברי אלהים חיים, וכמחלוקת למטה כך מחלוקת למעלה. הקדוש ברוך הוא אומר הויות באמצע וכל פמליא של מעלה אומרים הויות כסדרן. והוא אשר דיבר ה' בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד, וזה כבודו בהיות פרשת מלכות שמים תחילה. (שו"ת מן השמים, סימן ג)

מחלוקתם של רש"י ור"ת שורשה נעוץ בשמיים, מחלוקתם היא מחלוקתו של הקב"ה עם פמליא של מעלה. בעוד הקב"ה "אוחז" בשיטת ר"ת, פמליא של מעלה אוחזים בשיטתו של רש"י. כלומר, אפשר לומר על פי דברי השו"ת מן השמים, תפילין של ר"ת הן תפילין של הקב"ה, תפילין של העולם העליון, ואילו תפילין של רש"י הן תפילין של מקום תחתון יותר, אמנם תפילין אלו הן תפילין של פמליא של מעלה אך אינן תפילין של הקב"ה. דברים דומים לדברים אלו מצויים בדבריו של ערוך השולחן:

> **סעיף ח:** ולענ"ד המדרש הנעלם הזה הוא בזוהר פנחס [דף רנ"ח.] דהנה בזוהר סוף בא אומר מפורש פרשה קדמאה קדש וכו' תניינא והיה כי יביאך וכו' פרשה תליתאה שמע וכו' ובגין כך שמע סמוך לוהיה וכו' פרשה רביעאה ריא דדינא קשיא השמרו לכם וכו' עכ"ל. הרי מפורש כרש"י. וראיתי מי שדחה זה לאמר דכוונתו על הכתיבה אבל באמת אינו כן כדמוכח מכל הענין שם דאהנחה קאי. והאמת כן הוא וע"פ הזוהר דפנחס יתבארו הדברים. (ערוך השולחן, אורח חיים, לד)

מביא ערוך השולחן את דברי הזוהר מהם נראה מפורש שהתפילין הן כדברי רש"י, וכך הוא ממשיך:

> **סעיף ט:** וז"ל הזוהר שם, תפילין דיליה כסדר הוי' דאיהו קדש לי והיה כי יביאך שמע והיה אם שמע. אבל בעלמא דאתי הויות באמצע דאינון ה' ה' וכו' עכ"ל, והאריך בזה ע"ש. ולענ"ד בביאורו דהנה בספ"ג דפסחים **אמרו חז"ל שלעתיד לבא יאמרו שם הוי' ככתיבתו** וזהו דכתיב ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד מפני שאז יהיה ביטול היצה"ר כדכתיב לא ירעו ולא ישחיתו וממילא שגם הצרות יכלו כידוע ולכן עתה והיה אם שמע האחרונה דבה כתיב השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו' ואבדתם מהרה וגו' **משא"כ לעתיד לבא תהיה שמע האחרונה שבה כתיב אך אהבת ה' ואין בה עונש.** וזהו שאומר הזוהר בפ' בא [שמות דף מ"ג:] פרשה רביעאה רזא דדינא קשיא כמבואר למבין ובפנחס [במדבר, רעיא מהימנא רנ"ח] אומר דלעתיד לבא הויות להדדי כלומר ששני והיה סמוכים זל"ז משום דבאותיות והיה יש כל שם הוי' ולעתיד לבא יהיו זה אצל זה דאינון ה' ה' כלומר הוי' הוי' דכמו שנכתב כך נקרא ורמז יש לזה בהשינ"ן דקדש ושמע שהם אצל השינ"ן דשל ראש ויש בהם ביחד י"ג ראשים כמנין אחד כדכתיב ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. ונמצא דלפ"ז שניהם אמת לפי כוונת התורה, אלא דבזמה"ז יותר נכון כרש"י מפני הטעמים שאמרנו. ולכן אמרה הברייתא שמע והיה שמע משמאל דעכשיו יתפרש מקודם שמע ואח"כ והיה אם שמע, ולעתיד לבא יתפרש שמע והיה אם שמע משמאל כלומר משמאל יהיה שמע ואח"כ והיה אם שמע והיינו דשמע יהיה בסוף וההוויות **באמצע.** (ערוך השולחן, שם)

בזוהר פרשת פנחס מבואר שתפילין של רש"י שייכות לעולם הזה ואילו תפילין של ר"ת שייכות לעולם הבא. ומבאר ערוך השולחן, פרשת והיה אם שמוע עוסקת בעולם הזה, ביצר הרע, ועל כן בתפילין של רש"י העוסקות בעולם הזה הפרשה המסיימת היא והיה אם שמוע, הפרשה האחרונה היא העיקר, היא תכלית סדר הפרשיות, היא המדברת ועוסקת בחיי העולם הזה המורכבים והקשים, ועל כן זהו סדר הפרשיות.

ואילו שיטת ר"ת, היא תפילין אשר שייכות לעולם הבא. על כן פרשת שמע היא הסופית, היא האחרונה, שם אין התעסקות עם יצר הרע ועם בעיות העולם הזה. בפרשית שמע מדובר על אהבת ה' ללא תנאים וללא מגבלות. לפיכך, אומר ערוך השולחן, כי שתי השיטות בתפילין הן אמת, אלא שכל אחת מן השיטות מכוונת למציאות אחרת. רש"י בשיטתו מכוון למציאות של העולם הזה ואילו ר"ת מדבר ומכוון למציאות עליונה יותר. על פי ערוך השולחן תפילין של ר"ת מושכות יותר את לב האדם לקיימן. על כן, מובן הרצון הקיים לאורך הדורות לקיים גם את תפילין של רש"י, כמותו נהגו העולם ולצרף אליהן את התפילין של ר"ת.

מדברי ערוך השולחן יוצאת הרגשה חמוצה מעט בקיום תפילין של רש"י, כביכול הן לא הדבר העליון יותר. על כן אולי נראה להמשיך קצת את דבריו של ערוך השולחן ולומר כך: ראינו והסברנו לעיל את דברי רש"י כי יש להניח סדר הפרשיות על פי סדרן בתורה ואילו ר"ת מבין שיש בתוך התפילין שני עניינים שונים. ובאמת יש לומר, ששניהם מבינים שיש סדר, אך השאלה מה הוא הסדר הנכון.

נראה שיש להמשיך צעד קדימה מדבריו של ערוך השולחן, יש לומר כי אף לר"ת יש חשיבות לסדר הפרשיות. כלומר, לא כפי שהבנו בהתחלה שיש אצל ר"ת שתי התחלות משני צדדים שונים, אלא יש לומר כך: קדש - מדבר על התפילין של האדם היחיד, והיה כי יביאך - מדבר על התפילין המונחות על האדם בשביל הכלל. לאחר מכן, מגיעות פרשיות והיה אם שמוע, ושמע שמדובר בהן על השילוב בין הדברים.

מה היא ההדרגה אם כן בסדר הפרשיות אצל ר"ת? פרשת והיה אם שמוע מדברת על החיבור לרבים מתוך דגש על העולם הזה (שכר ועונש) ואילו פרשיית שמע מדברת מתוך חיבור גבוה יותר, עולם הבא, עולמו של הקב"ה כפי שאומר ערוך השולחן.[6] דהיינו, מסיימים בדרגה העליונה ביותר, אהבת ה' ללא תנאי.

רש"י לעומת זאת מבין שיש משמעות לסדר כפי שהוא מופיע בתורה, יש הדרגה. קדש - מדבר על התפילין כשייכות לאדם היחיד, לאחר מכן פרשית והיה כי יביאך מבטאת את התפילין הנמצאות על האדם היחיד בשביל הכלל ובשמע והיה אם שמוע מדובר על השילוב ביניהם.

ובין הפרשיות האחרונות יש לחלק: שמע כולה עוסקת בתפילין היוצאות מתוך עולמו של היחיד, אהבת ה' הפרטית ללא יחס אל הכלל, וממילא התפילין שבראשו מופנות כלפי חוץ, מראות ומוציאות החוצה את דבר ה'. אך, והיה אם שמוע, עליונה אף יותר משמע, שמע היא עולמו של היחיד ואילו והיה אם שמוע מדברת על האחריות שיש ליחיד להשפיע את דבר ה' לרבים.

על כן נראה, שפרשיית והיה אם שמוע נמצאת בסוף סדר הפרשיות, כי היא העיקר. עיקר מצוות תפילין של ראש היא להראות החוצה, לפרסם את דבר ה', שיהיו לטוטפות בין עיניך ובסוף יתקיים בנו "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך". התפילין של רש"י לא סתם שייכות לעולם הזה, בסדר הנמצא בהן, הן מסמלות את משמעותן של התפילין. האחריות שיש לכל אחד ואחד מאיתנו על דבר ה' ועל התורה, והאחריות שיש לנו להפיץ אותה החוצה. כלפי העם.

---

6. ראה על כך בהרחבה במאמר על שמירת המזוזה.

הלכה למעשה

הדברים הגדולים והעליונים בסוגיה זו, מגיעים עד ההלכה למעשה, האגדה משפיעה על ההלכה ונונתנת היא את אורה והשפעותיה. שני זוגות של תפילין, תפילין של ר"ת ושל רש"י, וכל אחד נוגע בחלק אמיתי אחר כמו שביארנו לעיל, "לשתיהן יש מקום על הראש". והיאך יש להניח את שתיהן על הרא"ש? על כך אומר הב"י:

> ומצאתי בתשובה אשכנזית (תשו' מהרי"ל סי' קלז) כלשון הזה שני זוגי תפילין לא חזינן רבנן קשישי ז"ל דעבדי הכי וגופא אזיל בתר רישא וסמכינן על מה שכתב סמ"ג בההוא דקבר יחזקאל גם ר"ת עשה שאלת חלום על ככה וכמדומה **הואיל ולא נהוג מיחזי כיוהרא ואין ליטול את השם אלא מי שמוחזק ומפורסם בחסידות** מה שלא היו כן כל אותם שראיתים נוהגין כן והנוהגין כן טוב להניחם בבת אחת ואם על כל פנים לא יוכל להניחם בבת אחת נראה לברך על של רש"י הואיל ונוהגים כוותיה **ושל ר"ת אינם אלא כדי לצאת ידי כולם** וכהאי גוונא עבדינן בליל פסח דמברכין אמצה לחוד כרבנן והדר עבדינן כריכה בלא ברכה כהלל וכן מאן דקרי מגילה בי"ד ובט"ו מברך בי"ד כרובא דעלמא **ונראה דשל רש"י יהיו עליו בשעת ק"ש ותפלה כיון דנהוג עלמא כרש"י לא יפרוש מן הצבור לעשות אגודות ואחר תפלה יניח של ר"ת ואם ידאג שלא יהא כמעיד עדות שקר בעצמו יקרא בהם שמע והיה אם שמוע עכ"ל:** (ב"י, אורח חיים, לד)

מי שנוהג להניח תפילין של ר"ת בנוסף לתפילין דרש"י יש לו להניחם בבת אחת על ראשו, בכך, לא יצטרך להגיע לידי ספק של ברכה נוספת. ואילו מי שאינו יכול להניחם בבת אחת, יניח של רש"י תחילה ולאחר מכן יניח את של ר"ת ללא ברכה. אך, אומר הב"י שכל המנהג להניח כר"ת זה "רק" כדי לצאת ידי כל השיטות. כלומר, על פי דבריו, יוצא שאנו מניחים את תפילין של ר"ת רק מספק שמא לא מקיימים מצות תפילין בשל רש"י.[7] וכך פוסק גם בספרו השולחן ערוך:

> **סעיף ב: ירא שמים יצא ידי שניהם**, ויעשה שתי זוגות תפילין ויניח שניהם, ויכוין בהנחתם באותם שהם אליבא דהלכתא אני יוצא ידי חובתי, והשאר הם כרצועות בעלמא, כי מקום יש בראש להניח שתי תפילין. וכן בזרוע. ואם אינו יודע לכוין המקום ולהניח שניהם יחד, יניח כדברי האחד של יד ושל ראש, (ויסלקם מיד), ויניח האחרים על סמך ברכה הראשונה. (וי"א שאם) לא יוכל להניח בבת אחת, יניח של רש"י ויברך עליהם ויהיו עליו בשעת ק"ש ותפלה ואחר התפלה יניח של ר"ת בלא ברכה ויקרא בהם שמע (דברים ו, ד - ט) והיה אם שמוע (דברים יא, יג - כא).
>
> **סעיף ג:** לא יעשה כן אלא מי שמוחזק ומפורסם בחסידות.

---

7. וכ"כ הסמ"ג והרא"ש שתפלין של אלו פסולים לאלו, וכ"ה בשטמ"ק. וכ' עוד הסמ"ג, שהירא את דבר ה' משום ברכה לבטלה יניח שתיהם שנים של יד בברכה א' ושנים של ראש בברכה א'.

אך לא יעשה כן לבסוף אלא מי שמוחזק ומפורסם בחסידות שלא יהיה הדבר כיוהרה. הבן איש חי מבין אחרת מהב"י:

> ...והנה בתחלה היו חושבין מחלוקת זו כשאר מחלוקת שספרה אחת בטלה, **אך בא רבינו האר"י ז"ל והגיד בקבלה מפי אליהו זכור לטוב ששני הספרות אמת, וצריך למעבד תרווייהו, ומימות מרע"ה ועד הגאונים היו מניחים ב' זוגות**, וכן איתא בגמרא מקום יש בראש להניח בו ב' זוגות, ובז"ח איתא על קצת בני אדם דמניחין ב' זוגות מספק דלא ידעין ברזא דא דתרווייהו אצטריכו, על כן יר"ש יעשה ב' זוגות תפילין, א' כספרת רש"י וא' כספרת ר"ת, ויאחוז שתיהם בידו ויכניסם בזרועו ויקשרם זה למעלה מזה, דצריך שיניח שניהם יחד, ולא כאותם שמניחין של רש"י לחוד ושל ר"ת לחוד. (בן איש חי, שנה ראשונה, פרשת וירא, סעיף כא)

מניחים את שני זוגות התפילין לא מחשש שמא לא מקיימים את המצווה על פי פירוש אחד, אלא מפני ששתי הספרות אמת ביסודן, באמת יש מקום לשתיהן. והדברים עולים יפה לפי ביאורנו לעיל. דברים אלו של הבן איש חי אולי יש בידם לענות על הדברים שמובאים בשם הגר"א:

> **וע' בס' מעשה רב בקונט' שיח אליהו (אות סד), שהגר"ח מוואלז'ין שאל את הגר"א, למה אינו מניח תפלין דר"ת, והשיבו, שאם באנו להניח לצאת ידי ספק, יצטרך ס"ד זוגות תפלין, דכל כך ספקי שיטות יש.** (ומהם: אם הפרשיות מושכבות או זקופות, וספק בפתוחות וסתומות. וכו'). ע"ש... ובתוספת מעשה רב (אות יח) כ', שצוה הגר"א לישא תפלין כל היום ושל רש"י ז"ל דוקא, ושאל אותו הגר"ח בשלמא מר אינו מניח תפלין דר"ת כדי שלא לבטל אף רגע א' מתפלין, ושל רש"י עיקר, אבל אני שבלא"ה מבטל כמה שעות מתפלין מה בכך וכו', והשיבו א"כ תצטרך להניח /ס"ד/ כ"ד זוגות לצאת כל הדעות וכו', א"ל הגר"ח הרי נמצא בזוהר על תפלין דר"ת שהן של עוה"ב, **והשיבו דפשט הזוהר אינו כן, ומי שמהדר אחר עוה"ב יניחן.** ומיום שמעו דא"ח (דברי אלוקים חיים) מפיו הק' פסק להניחן. עכ"ד. (הובא ביביע אומר א, ג, ו)

שיטת הגר"א היא שיש להניח תפילין של רש"י בלבד, כי אם נחוש לכל שיטה אין לדבר סוף ונצטרך להניח עשרות זוגות של תפילין, מפני שיש עוד עשרות שיטות בעניין כתיבת פרשיות התפילין, על כן, הניח הגר"א תפילין של רש"י בלבד.

אך נראה שיש מקום לענות על דברי גר"א אלו ולומר שיש הבדל בין כל השינויים הרבים לבין השינוי בין תפילין של רש"י ור"ת. שני העניינים הגדולים מתבטאים דווקא על ידי סדר הפרשיות כפי שביארנו לעיל. ברם, שאר ההבדלים אמנם משמעותיים אך אינם עוסקים במהותן של התפילין ולעניין שלשמו הן באות, על כן, אולי אין לחוש ליותר משני זוגות של תפילין. ועוד, כמו

שראינו, יש מקום לומר כבן איש חי, הנחת התפילין של ר"ת בנוסף לתפילין של רש"י אין זה רק מחשש שמא לא יקיים את המצווה, אלא שכדי לקיים את המצווה בשלמותה יש להניח תפילין של ר"ת ושל רש"י.

ומכל מקום, מנהג אבותינו הוא להניח תפילין של רש"י, ויש מקום גם כאן, דווקא בעולם הזה, להניח תפילין המדברות על האחריות להפצת אור ה' בעולם הזה.

דרכים בהן השתמשנו במאמר זה

פשט גמרא. שאלות עליו. האם הדין מובן מתוך הגמרא? האם מובן מה צריך לעשות בדיוק, או שיש פתח להבנות שונות. אם יש פתח להבנות שונות **מדוע הגמרא כתובה בצורה כזו**. כך לגבי עיוננו כאן, שתי פרשיות בשמאל ושתי פרשיות בימין, אך לא מובן כלל מה הסדר המדויק. בנוסף, לחשוב אל מי הדין מופנה, האם במבט ראשון היינו חושבים שהדין יופנה כלפי אדם אחר? יש לברר במקום כזה כיצד הדרך בה הדין מוצג משפיעה על משמעות המצווה.

ראיית הפסוקים. לפתוח את המצווה בכל הפעמים בהן היא מופיעה בתורה. "לנתח" את הפרשה במנותק מהמצווה, לנסות להבין את הפרשה כמכלול. ובתוך כך, להגיע ולהבין את הפרט או במקרה שלנו המצווה בה אנו עסוקים כחלק מהפרשה הגדולה. במקרה כמו המקרה שלנו, בו מופיע הפרט בו אנו מדברים בכמה מקומות שונים, יש להשוות ולראות קודם כל בצורה הטכנית מה הם ההבדלים בין המופעים השונים, לאחר מכן יש לראות האם יוצא שיש הבדל בין הפרשיות לגבי המצווה בה אנו עסוקים, האם יוצאים הבדלים מהותיים.

מחלוקת ראשונים על הגמרא. מה ההבדל בין השיטות באופן הטכני. לציין ולכתוב. בהמשך לנסות ולהבין **האם יכול להיות הבדל רעיוני בתפיסת המצווה.**

ראיית הדברים להלכה. יש לגשת אל הפוסקים מתוך הבנתנו בסוגיה, וכך ביארנו וניגשנו עליהם לעיל, על פי הבנתנו בסוגיה.